

En ung elektriker tog radion till Gävle

Relaterat

Bildextra: Radiofödelse

1925 var ett händelserikt år i Gävle. Korsnäs började tillverka papper, Brynäs vann SM i fotboll på den nästan alldeles nybyggda Strömwallen, Anckarströmska huset revs och den berömde stadsarkitekten E.A. Hedin dog.

Man talade inte om snackisar på den tiden, men hade man gjort det skulle det faktum att Torsåkerssonen Rickard Sandler blev statsminister när Branting blev sjuk ha varit nummer 1 det året.

Möjligen i konkurrens med det som hände i borgarnas kristallmottagare under våren.

Radioapparater var sannerligen inte var mans egendom vid den tiden. De var dyra att köpa in, och det man kunde få in var utländska stationer som Hilversum och Kalundborg och... ja, ni som är lite äldre minns nog stationerna som man kunde läsa av på glasskivorna framför sökarnålen på apparatens front. Ljudet var inget vidare heller, det brusade mest, och att Radiotjänst hade börjat sända vid nyår hade Gävleborna ingen glädje av eftersom sändaren i Stockholm var för svag för att signalerna skulle nå till Gävle.

Men det lät de sig inte nedslås av, de lyckliga radioägarna. På kvällarna satte de sig vid sina apparater och började zappa, även om det ordet inte fanns då. Och plötsligt en dag hände något som fick många att sätta sig käpprätt upp i radiofåtöljerna: Det kom in underliga och förunderligt starka utsändningar av en typ som de aldrig hade hört förut.

Vem var det som tog plats i etern?

Att det fanns sändare i Gävle, det visste många, men att det fanns någon som var så stark var en sensation. Tidningarna skrev flera dagar i rad om de obegripliga och spännande piratsändningarna.

Lustigt nog fick Gävleborna aldrig någon riktig klarhet i hur det förhöll sig med dessa sändningar. Gefle Radioklubb som hade startats ett år tidigare jobbade inte på det sättet, ordföranden Hugo Mebius ville skynda långsamt och var en korrekt person, ingenjör som han var. Han skulle aldrig ha sanktionerat en "kupp" av den sort som det handlade om.

Så här i efterhand kan man kanske misstänka att den unge elektrikern Sven Bernholm var den skyldige. Han var utan tvivel den kunnigaste bland alla radioamatörer, och han hade både tillstånd att sända och all nödvändig utrustning. Förstklassig till och med, han hade nämligen byggt den själv. Det gjorde alla som experimenterade med radio.

Sven hade en lägenhet på Centralplan 3, i Centralpalatset, och det var där han höll till med sina experiment. Till att börja med var han nöjd med att kunna sända ljud från skrubben där han höll till med sina skruvmejslar och blinkande lampor och ut till mottagaren i vardagsrummet, men aptiten växte. Sven ville nå ut till åtminstone hela Gävle.

Det ville Gefle Radioklubb också, och ingenjör Mebius och hans styrelsekamrater insåg att Bernholm var rätt man för jobbet. Han var redan medlem i klubben och hade både kunnandet och entusiasmen.

Resurserna var det sämre med, men med radioklubben bakom ryggen fanns det ändå ekonomi nog (medlemsavgifterna) att skaffa de delar som behövdes för att komplettera och bygga ut hans experimentsändare. En del utrustning skänktes för övrigt av Bernholms arbetsgivare, Norrlands Elektriska Byrå.

Det var just den 14 mars 1925, för exakt 85 år sedan, som det första officiella försöket ägde rum. Sven Bernholm använde sitt eget sovrum som studio, och antenntårnen hade han dragit tvärs över gatan, till Sjömanskyrkans ena torn. Det var grammofonmusik som utsändes, och sändarens effekt var 10 watt – som en lampa i en adventsstake.

Att det inte hördes särskilt långt kan vem som helst räkna ut. Men Bernholm och hans goda vänner Bengt Larsson och Axel Berglind visste vad som behövdes, och så fort de kom hem från sina jobb satte de igång att skruva och koppla och lyssna av.

– Anteckningar från den tiden visar att de höll på till halv tre om nätterna. Pionjäranda minsann, säger Karl-Olof Elmsjö, som intensivt forskat i Gävles radiohistoria och står för faktamaterialet i den här berättelsen.

Den 30 mars var de tre entusiasterna så pass klara att de vågade sig på en riktig radiosändning med hallåman och allt. Det var Bengt Larsson, kemigraf till yrket (arbetade åt sin far, den berömde hovfotografen Carl Larsson), som höll i mikrofonen. Han kunde presentera stadsingenjör Sjöberg som läste en dikt av Daniel Fallström, redaktör Gunnar Sjölund som läste en av Bo Bergman och en av Fröding. Även läraren, politikern och folkbildaren Mauritz Sterner högläste ur poesiböcker, och det hela blev mycket uppskattat.

Allt sändes från Sven Bernholms sovrum, som blev en självklar studio. Och ända in i själva utsändningen experimenterade herrarna för att få bästa möjliga resultat. Nöjda med ljudkvaliteten blev de inte förrän de hängt upp mikrofonen i takkronan med hjälp av en cykelslang och stoppat det stora vägguret, vars tickande hördes tydligt i början av sändningen.

Tekniken förbättrades blixtnabbt. Då televerket i april 1925 drog telefontråd ända upp till Boden och den livaktiga klubben fick möjlighet att koppla upp sig på Radiotjänsts utsändningar från Stockholm hade uteffekten från studion i Centralpalatset mer än tiodubblats.

Och Radiotjänst gav Sven Bernholm lite avlastning. Han kunde låta riksprogrammet ligga som en bas i den egna sändarstationen och gå in och bryta när han tyckte att det fanns skäl att göra det.

Han hittade till och med en metod att bryta riksprogrammet helt ljudlöst som väckte Radiotjänsts teknikers förundran.

Allt gick nu svindlande fort, och det blev alltmer ohållbart att sända program från Bernholms lägenhet. Den 5 april plockades det mesta av utrustningen ner och flyttades till Carl Larssons ateljé på Nygatan – men sändaren stod kvar i Bernholms garderob. Det var säkert ett pris som fru Karin och resten av familjen gladeligen betalade. Nu behövde de inte längre smyga på tå i lägenheten och viska när de hade något att säga varann.

Radiointresset ökade för varje dag, och Kungl. Telegrafverket krävde att Gävlestationen åtminstone skaffade en bättre antenn. Klubbens goda insatser ledde också till att drätselkammaren kände ett ansvar för att lösa problemen. Man lyckades hitta en vindslokal i stadshuset, och dit flyttades till slut sändaren från Bernholms garderob i september. Den nya antennen placerades på taket.

En ny studio hyrdes högst upp i läroverkets hus av den välvillige rektor Falk, och någon vecka före jul 1925 ersattes Sven Bernholms hembyggda sändare av en nyinköpt med fullt acceptabel effekt.

Den nya sändaren blev kvar under stadshusets takåsar ända till 1953, då den flyttades ner i källaren. Där verkade den ända till 1972 då en ny FM-sändare byggdes i Stureborg.

Det säger en del om utvecklingen att Sven Bernholms allra första sändare hade 10 watts effekt. Den nuvarande i Stureborg är på 60 000 watt...

Ulf Kriström 026-159602 ulf.kristrom@gd.se

Radion

1925 AB Radiotjänst startar sina sändningar den 1 januari och sänder i en kanal, några timmar varje kväll. Ägare är tidningarna, nyhetsbyrån TT och radioindustrin.

Den förste hallåmannen heter Sven Jerring. På hösten startar "Farbror Sven" Barnens brevlåda. Programmet sänds till 1972.

1926 På vardagar sänder man en halvtimme mitt på dagen och på kvällen från klockan 18. På söndagarna sänds högmässan.

1928 Skolradioprogrammen och grammofontimmen startar. Den första lyssnarundersökningen görs och över 150 000 personer besvarar frågeformuläret.

1929 Den första kvinnliga hallåmannen, Margareta de Geer, hörs i etern. Morgongymnastiken leds av kapten Bertil Uggla.

1930 Morgonandakterna börjar.

1931 Föredragsavdelningar med rubriker som "Den svenska bonden" och "Den moderna världsbilden" börjar sändas. Den enda nyhetssändningen utökas med ytterligare en. Varje dag sänds tre väderleksprognoser. De fem unga - Erik Asklund, Josef Kjellgren, Artur Lundkvist, Harry Martinson och Gustav Sandgren läser dikter.

1932 Det blir klart att partipolitiska debatter får sändas i radio.

1933 Radion sänder drygt åtta timmar per dag.

1934 Programtidningen Rösterna i Radio startar som veckotidning. Radioteatern ger två föreställningar per vecka. Från Operan sänds en föreställning per månad.

1935 Radionämnden ersätter programrådet och går i uppgift att i efterhand granska programmen.

1936 Radion får en fast underhållnings- och dansorkester under ledning av Sune Waldimir.

- 1937** Dagens Eko startar med nyheter från TT (Tidningarnas telegrambyrå). Dagens Eko blir fördjupande och kommenterande nyhetsprogram. Klockspel med Dagens dikt sänds klockan 12.
- 1938** För första gången läser en kvinna nyheterna. Det blir folkstorm och Radiotjänst växel blir nedringd av upprörda människor. Sändningarna på kortvåg till svenskar i utlandet startar.
- 1939** När finska vinterkriget bryter ut i slutet av 1939 ökas de svenska nyheterna till utlandet. Nyhetssändningar på tyska, engelska och franska införs. Under krigsåren sänder Sverige speciella program för utlandet ungefär 18 timmar varje vecka.
- 1940** Helgmålsringningen införs.
- 1942** UKV används för första gången.
- 1944** Anropet Stockholm - Motala hörs för sista gången.
- 1945** Radiotjänst bryter för en tid, på eget bevåg, TT:s nyhetsmonopol och rapporterar under krigsslutet dagligen om händelserna inför den tyska kapitulationen. Efter kriget kommer nya typer av program, nyheter och underhållning. Bland annat byggs skolradion ut.
- 1946** Frukostklubben med Sigge Fürst startar.
- 1947** Radiotjänst får formell rätt till egna nyhetssändningar. En omtyckt programledare är Lennart Hyland, från början sportreporter men som nu börjar med underhållningsprogram. Provsändningar på FM över Stockholm.
- 1948** En televisionskommitté bildas inom Radiotjänst.
- 1950** LP-skivor och EP-skivor kommer till Sverige. Radiotjänst börjar använda bärbara bandspelare när man gör reportage.
- 1951** Lennart Hylands populära underhållningsprogram Karusellen startar.
- 1955** Radions P2 startar. Regelbundna TV-sändningar startar över Stockholm och Göteborg. Fler och fler väljer tv framför radio.
- 1956** Radiotjänst sänder egna nyhetsprogram i P2. Sveriges bilradio startar och blir succé.
- 1957** Radiotjänst byter namn till Sveriges Radio. Ågarintressena omfördelas. Sverige får reguljära TV-sändningar från Sveriges Radio-TV den 1 juli.
- 1958** Första spadtaget till nya radiohuset i Stockholm tas.
- 1959** Den populära programmet "Sommar" startar. Det sänds forfarande varje sommar. En halv miljon radioapparater, mest transistorapparater säljs i Sverige.
- 1960** Hylands hörna blir en succé.
- 1961** Melodiradion startar. Radiomonopolet hotas av piratsändarna Radio Syd och Radio Nord som sänt från fartyg till havs. Radio Mosebacke startar. Hylands hörna flyttas till TV. Nya Radiohuset på Gärdet är färdigt.
- 1962** Lunchekot startar. Svensktoppen och Smoke Rings sänds första gången. Nattradion startar.
- 1964** P3 startar reguljära sändningar.
- 1965** Regionala sändningar införs i radion.
- 1966** Kanalerna profileras. P1 blir för talade program och information, P2 för skolprogram, regionala program och seriös musik och P3 blir melodiradiokanal med lätt musik och nyheter.
- 1969** Finsk redaktion inrättas.
- 1970** Opp Amaryllis startar i P2.
- 1973** Lokala sändningar genomförs på försök.
- 1975** Sändningar på serbokroatiska, grekiska och turkiska införs.
- 1977** Sveriges Lokalradio AB börjar med lokala radiosändningar från 23 lokalradiostationer. De sänder morgon, lunch och sen eftermiddag. Stereosändningar införs i riksprogrammen.
- 1979** Sveriges Radio omorganiserar och delas upp i ett moderbolag och fyra programproducerande dotterbolag, Sveriges Riksradio, Sveriges Lokalradio, Sveriges Utbildningsradio och Sveriges Television. Berwaldhallen invigs. Försök med närradio inleds på 15 orter.
- 1982** En direktsänd konsert överförs digitalt via satellit från USA till P2-lyssarna.
- 1985** 85 närradiostationer är i drift. Över 1 000 föreningar sänder.
- 1986** Nyhetssändningar införs dygnet runt efter mordet på Olof Palme.
- 1987** Lokalradion får en egen kanal, P4.
- 1993** Moderbolaget upplöses och Riksradiation och Lokalradion slås ihop till Sveriges Radio med fyra nationella och 26 lokala kanaler. Radiomonopolet bryts. Cirka 60 privata radiostationer startar. De tillåts sända reklam för att finansiera verksamheten.
- 1995** Trafik- och serviceredaktionen bildas. Sveriges Radio börjar sända digitalt. TT sänder sin sista nyhetssändning i Sverige den 31 december. Sveriges Radio hörs och syns för första gången på internet.
- 1998** Den digitala finska kanalen P7 Sisuradio startar.
- 1999** 85 procent av befolkningen nås av dabsändningar. Svenska rallyt sänds över hela Sverige i dab.
- 2000** Sveriges Radio fyller 75 år. Under OS i Sydney används DB, WAP och Internet för att ge valfrihet för lyssarna. P3, P2 Musik och P7 sänds över internet.
- 2001** SR testar fem olika programkoncept i vardera en vecka. Sändningarna sker i digitalradion och på nätet.
- 2002** De digitala försökskanalerna SR C SR X och SR Klassiskt startas. Sändningar på romani chib inleds. Sameradion firar 50 år och de lokala kanalerna 25 år.
- 2003** De digitala försökskanalerna utökas med SR Sverige och på webben P3 Rockster, P3 Street och P3 Svea.
- 2004** Digitala försökskanalen SR Minnen startar.
- 2005** Alla lokala kanaler blir tillgängliga på internet. Radiosporten sänder flera parallella matchregerat av Elitserien i ishockey och Allsvenskan i fotboll på webben. Poddradion lanseras.
- 2006** "Nya P2" lanseras med nya program om klassisk musik, folkmusik och jazz.
- 2007** SR Musik-redaktionen bildas.